

РОЗДІЛ 4 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.3

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF CONDUCT BANKING OPERATIONS IN UKRAINE

Алієва В.Н.,

студентка магістратури

Київського міжнародного університету

Форостяна С.В.,

кандидат юридичних наук,

завідувач кафедри кримінального права та процесу

Юридичного інституту

Київського міжнародного університету

У статті досліджено проблеми правового регулювання здійснення банківських операцій в Україні. Проаналізовано види банківських операцій в ЄС, відмінність між поняттями «банківська послуга» та «банківська операція». Запропоновано підхід до класифікації банківських операцій.

Ключові слова: банк, банківські операції, банківські послуги, розрахункові операції.

В статье исследованы проблемы правового регулирования банковских операций в Украине. Проанализированы виды банковских операций в ЕС, отличия между понятиями «банковская услуга» и «банковская операция». Предложено подход к классификации банковских операций.

Ключевые слова: банк, банковские операции, банковские услуги, расчетные операции.

The problems of the legal regulation of bank operations in Ukraine has been studied. Types of bank operation in EU, differences between concepts "banking operation" and "bank services" has been assessed. The approach for classification of bank operation has been proposed.

Key words: bank, bank operation, bank services, payment operations.

Постановка проблеми. Становлення ефективної ринкової економіки в Україні неможливе без проведення суттєвих реформ, у тому числі в банківській сфері. Висока вартість банківських послуг, обмежений спектр банківських операцій, відсутність відповідної фінансової інфраструктури на рівні з країнами ЄС обумовлюють необхідність подальшого реформування банківської системи та грошово-кредитної політики. Тому основні напрями у процесі реформування повинні бути спрямовані на підтримання стабілізації національної грошової одиниці, відновлення довіри населення до банківської діяльності, вдосконалення здійснення банківських операцій. У зв'язку із цим перед юридичною наукою сьогодні стоїть важливе завдання – проаналізувати ефективність правового регулювання здійснення банківських операцій в Україні та дати науково-обґрунтовані пропозиції щодо його вдосконалення.

Стан дослідження. Окремі аспекти грошово-кредитних відносин, банківської системи та банківських операцій досліджувалися в роботах таких науковців, як К.Ф. Ковальчук [1], С.В. Васильчак, В.О. Треніч [2], С.В. Глібко [3], Т.Ф. Григораш, С.С. Пільгуй [4], А.І. Донченко [5], О.О. Кравченко, В.В. Первеев [6] та ін. Проте комплексного дослідження

проблем правового регулювання здійснення банківських операцій в Україні, з'ясування їх суті та видів не проводилось. Саме тому, метою статті є аналіз проблем правового регулювання здійснення банківських операцій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Здійснення банківських операцій в Україні врегульоване Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Податковим кодексом України, Законами України «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про Національний банк України», Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання та валютного контролю» тощо.

Т.А. Латковська вважає, що банківська операція – це сукупність взаємопов'язаних, юридично обумовлених, систематичних дій спеціальних суб'єктів (банків), наділених особливою правоздатністю, відповідно до установчих документів і наданої Національним банком ліцензії з дотриманням установлених правил, стандартів та нормативів, об'єктом яких можуть виступати кошти, цінні папери, дорогоцінні метали та каміння тощо та які здійснюються на під-

ставі укладеного договору й відповідно до чинного законодавства і нормативних актів Національного банку України [7, с. 8].

Щодо видів банківських операцій, то існують різні критерії для їх поділу. Т.Д. Косова, О. Р. Циганов банківські операції поділяють на пасивні, активні та комісійно-посередницькі операції [8, с. 8]. Д.О. Гетманцев, Н.Г. Шукліна банківські операції класифікують за характером (пасивні (вклади), активні (кредитні угоди), посередницькі, допоміжні) та за змістом (майнові, немайнові) [9, с. 12].

Пасивні операції – це операції, за допомогою яких банки формують свої грошові ресурси для проведення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій. Усі пасивні операції банку враховуються на пасивних рахунках його балансу, що мають кредитове сальдо. Під час здійснення пасивних операцій банки залучають тимчасово вільні грошові кошти для формування своїх ресурсів. Активні операції – це операції, у процесі яких банки розміщують наявні у них власні, залучені і позичені ресурси в різні види активів із метою отримання прибутку й забезпечення своєї ліквідності. Активні операції обліковуються на активних балансових рахунках банку й мають дебетове сальдо. Отже, активні операції передбачають розміщення банками сформованих ресурсів із метою отримання прибутку.

Комісійно-посередницькі операції – це операції, що проводяться банком за певну плату у вигляді комісії і супроводжуються не формуванням чи розміщенням ресурсів, а переміщенням уже наявних у банку коштів клієнта за його розпорядженням. До цих же операцій належать також усі інші банківські операції для клієнтів, не пов'язані з рухом грошей, – за балансові послуги. Основними видами комісійно-посередницьких операцій банку є такі: розрахунково-касове обслуговування, валютні операції, трансферні послуги, консультативно-інформаційні та інші види операцій.

Досить складним є розмежування термінів «банківська операція» та «банківська послуга». Процес надання кожної банківської послуги в аспекті безпосереднього обслуговування клієнта розкладається на декілька технологічних операцій. Наприклад, якщо мова йде про відправлення звичайного міжнародного SWIFT-переказу, технологічними операціями (узагальнено) є наступні: прийняття платіжного доручення, перевірка його за формальними ознаками, перевірка документів, що підтверджують операцію (за необхідності), стягнення з клієнта винагороди за переказ, формування переказу в системі SWIFT та його проведення. Також на окремі дії (банківські операції) можна розкласти й виконання банком кожної з публічних функцій перед державою (в якості прикладу можна навести такі функції, як формування резервів у бухгалтерському обліку, формування резервів у податковому обліку, повідомлення податкових органів про відкриття/закриття рахунків клієнтів-суб'єктів підприємницької діяльності тощо). Отже, фактично, банківські операції – це складові або банківської послуги, або виконання

банком публічних обов'язків перед державою [10]. Ми погоджуємось із цією позицією науковця.

Відповідно до ст. 47 Закону України «Про банки та банківську діяльність» банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), а також здійснювати іншу діяльність. До банківських послуг належать такі:

1) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;

2) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі в банківських металах;

3) розміщення залучених у вклади (депозити), в тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик [11].

Банк, крім надання фінансових послуг, має право здійснювати також діяльність щодо наступного: інвестицій; випуску власних цінних паперів; випуску, розповсюдження та проведення лотерей; зберігання цінностей або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа; інкасації коштів та перевезення валютних цінностей; ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій); надання консультативних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг.

Банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних та інвестиційних монет) і страхування, крім виконання функцій страхового посередника.

Вагоме місце серед банківських операцій посідають кредитні, прямі інвестиції та операції з цінними паперами, відповідно до законодавства України про цінні папери, інвестиційну діяльність та згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України.

В Європейському Союзі, відповідно до Директиви Європейського парламенту та Ради 2006/48/ЕС можливі такі види банківської діяльності: прийняття депозитів та інших коштів на зворотній основі; послуги з переказу грошей; надання кредитів (споживчих, іпотечних, факторингових із правом або без права регресу), фінансування комерційних операцій (форфейтинг); торгівля за власний рахунок або за рахунок клієнтів (операції за дорученням клієнтів або від свого імені: інструментами грошового ринку (чеки, векселі, депозитні сертифікати тощо), валютою, фінансовими ф'ючерсами та опціонами, інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках, цінними паперами, що підлягають обігу); торгівля за власний рахунок або за рахунок клієнтів (операції за дорученням клієнтів або від свого імені) цінними паперами, що підлягають обігу; участь у випуску цінних паперів та надання послуг, пов'язаних із таким випуском; надання гарантій та порук; фінансовий лізинг; послуги зі зберігання у сейфі; випуск та обслуговування платіжних засобів (наприклад, кредитних карток,

дорожніх та банківських чеків); надання довідкової інформації (надання консультативних та інформаційних послуг); зберігання та управління цінними паперами; управління портфелем цінних паперів та надання консультацій щодо такого управління; зберігання та управління цінними паперами; посередництво на міжбанківських ринках; надання підприємствам консультацій щодо структури капіталу, промислової стратегії та пов'язаних із цим питань, а також надання консультацій та послуг щодо злиття та придбання підприємств [10, с. 178-179].

У зв'язку із прагненням України до гармонізації її законодавства із правом ЄС ми підтримуємо позицію М.В. Сідака [12, с. 26] і вважаємо, що необхідно здійснити імплементацію норм Додатку I Директиви № 2006/48/ЄС до Закону України «Про банки та банківську діяльність» щодо переліку операцій та послуг, які мають право здійснювати кредитні та фінансові інститути. Пропонуємо ввести такі нові операції:

1) випуск та обслуговування засобів оплати (наприклад кредитних карток, дорожніх чеків);

2) торгівля за власний рахунок або за рахунок клієнтів у такі способи: а) ринкових грошових документах (чеках, депозитних сертифікатах тощо); б) іноземній валюті; в) фінансових ф'ючерсах та опціонах;

г) документах, пов'язаних із відсотковою ставкою й обмінним курсом; д) цінних паперах на пред'явника;

3) грошове брокерство;

4) управління портфельними активами і консультування;

5) зберігання й управління цінними паперами;

6) послуги з надання інформації про позичальників.

Висновки. Проведений аналіз банківських операцій дозволяє нам класифікувати їх на такі види: 1) операції банків із формування власного капіталу; 2) операції банків із залучення коштів; 3) кредитні операції (бланкові кредити, кредити під заставу цінних паперів, іпотечний кредит, споживчий кредит, лізинговий кредит тощо); 4) розрахункові операції (відкриття рахунків у банках, безготівкові розрахунки, розрахунки із застосуванням платіжних доручень, платіжних вимог-доручень, розрахункових чеків, розрахунки платіжними вимогами, акредитивами, розрахунки за допомогою систем дистанційного обслуговування); 5) операції банків із готівкою; 6) операції банків із векселями; 7) валютні операції банків; 8) нетипові банківські операції (банківські гарантії та поруки, факторингові послуги банків, трастові послуги банків, посередницькі, консультаційні та інформаційні послуги, операції банків із дорогоцінними металами).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Банківські операції : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / К.Ф. Ковальчук [та ін.]. – Д. : ІМА-прес, 2010. – 214 с.
2. Васильчак С.В., Тренчик В.О. Банківські послуги, їхня суть та перспективи розвитку // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.13. – С. 96–100.
3. Глібко С.В. Банківська гарантія як фінансова послуга / С. Глібко // Проблеми господарського та трудового права (вісник). – 2012. – № 4(71). – С. 222–232. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/varnu/2012_4/222.pdf.
4. Григораш Т.Ф., Пільгуй С.С. Нетрадиційні банківські операції: лізинг та факторинг. Сучасний стан та перспективи розвитку / Т.Ф. Григораш, С.С. Пільгуй // Економічний простір. – 2012. – № 64. – С. 153–162. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekpr/2012_64/statti/20.pdf.
5. Донченко А.І. Кредитні операції банків / А.І. Донченко // Науковий вісник КУЕІТУ. – 2012. – № 1(35). – С. 117–119. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/newtech/2012_1/articles/23r4.pdf.
6. Кравченко О.О., Первеев В.В. Автоматизація виконання банківських операцій на підприємства / О.О. Кравченко, В.В. Первеев // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2009. – № 2(6). – С. 61–65. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vbumb/2009_2/11.pdf.
7. Латковська Т.А. Фінансово-правове регулювання організації та функціонування банківської системи в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз : автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Т.А. Латковська. – О., 2008. – 36 с.
8. Косова Т.Д. Банківські операції : навч. посібник / Т.Д. Косова, О.Р. Циганов. – Донецьк : ДонДУУ, 2008. – 350 с.
9. Гетманцев Д.О. Банківське право України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Д.О. Гетманцев, Н.Г. Шукліна. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
10. Молодико К.Ю. Банківські послуги: проблеми визначення та імплементації стандартів ЄС / К.Ю. Молодико // Міжнародне приватне право: розвиток, порівняльний аспект, гармонізація. – С. 176–180. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppip/2009_8/Molodiko.pdf.
11. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5. – Ст. 30.
12. Сідак М.В. Фінансово-правове регулювання банківських відносин в Європейському Союзі та країнах Східної Європи: порівняльний аналіз : автореф. дис. докт. юрид. наук : 12.00.07 / М.В. Сідак. – К., 2011. – 40 с.